

УДК 378.147–371.3

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

О.О. БОНДАРЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті наведено результати аналізу стану та проблем освіти в Україні

Світова криза зумовлює необхідність застосування виважених управлінських рішень на усіх рівнях управління як державою в цілому, так і окремими суб'єктами господарювання. В умовах кризи цивілізовані країни пріоритетом економічної політики визначають можливість якомога більшого забезпечення робочими місцями населення працездатного віку та створення умов для функціонування національних підприємств та організацій різних форм власності, що лежить в основі формування надходжень до державного бюджету та платоспроможного попиту населення на товари та послуги.

У таких умовах є раціональним підхід щодо підтримки державою розвитку науки, освіти, раціонального використання усіх видів ресурсів. Кризова ситуація створює умови як для виживання та розвитку, так і для занепаду та згортання діяльності окремими підприємствами та організаціями.

Освітня спільнота занепокоєна проблемами розвитку та функціонування освітньої галузі.

Проблеми освітньої галузі можна означити у декількох площинах: по-перше, проблеми, які є наслідком соціально-економічного розвитку держави та соціально-економічної ситуації у світі; по-друге, політика держави, яка направлена не стільки на удосконалення якості організації підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів, як на нехтування науковими здобутками і традиційною моделлю системи освіти, яка поцінювалася не тільки на теренах нашої держави; по-третє, структурою освітньої галузі та якістю кадрового складу працівників.

Політика, яка проводиться в освітній галузі, майже вщент знищила значення та зміст фундаментальної підготовки фахівців. Через бюрократизм та відсутність належного фінансування науки та освіти втрачена пріоритетність та значення для майбутнього розвитку країни фундаментальної підготовки фахівців.

Матеріально-технічна база наукових установ та ВНЗ за рахунок коштів державного бюджету за роки незалежності практично не оновлювалася, а якщо частково і оновлювалася, то лише за рахунок коштів, що зароблені на основі залучення доходів від госпдоговірної тематики, здачі в оренду майна, плати за навчання студентів і т.ін.

З боку держави не завжди виконуються конституційні засади щодо отримання освіти (право обирати спеціальність людина має, але через економічну ситуацію немає коштів для оплати свого навчання) та порушується законна норма щодо оплати праці професорсько-викладацького складу (відповідно до ст.51 заробітна плата викладачів має в 2 рази бути вищою, ніж середня по промисловості).

Незважаючи на недостатнє фінансування, науковці продовжують проводити дослідження у всіх сферах економіки, але результати цих досліджень, маючи навіть світове значення, не знаходять своєї реалізації чи впровадження в реальному секторі економіки. Це пояснюється тим, що приватні підприємці ще не можуть або і не хочуть фінансувати ці проекти, а держава знаходиться осторонь (через відсутність реальних, а не декларованих пріоритетів перспективного розвитку, відсутність відповідних

фахівців з перспективним та макроекономічним мисленням, які можуть впливати та приймати рішення у цій сфері).

На державному рівні задекларовано багато позитивних речей для розвитку економіки, який неможливий без розвитку інноваційно-інвестиційної складової, але все лишається на рівні тих же декларацій, без серйозних зрушень.

Система науково-дослідних установ зруйнована, багато НДІ згорнули до мінімуму свою діяльність або перестали існувати взагалі. Така ситуація призвела до серйозного відтоку науково-кадрового потенціалу за межі України, призупинила чи уповільнила темпи зростання якісної складової науково-технічних кадрів на основі захисту кандидатських та докторських дисертацій. В основі цих процесів лежить недостатня мотивація та стимулювання наукових та науково-педагогічних працівників, відсутність чи недостатність науково-технічної бази для проведення експериментів та досліджень.

Крім цього, промисловість України, як відмічають керівники промислових підприємств, потерпає від нестачі робітничих кадрів, що спричиняється як низькою мотивацією праці та руйнацією престижності робітничої праці і системи професійної освіти.

Результати прийому абітурієнтів щороку показують зниження рівня їх загальноосвітньої підготовки, рівня виховання, мотивації до навчання, праці, відповідальності, недостатнє формуванні у них своєї громадянської позиції і т.ін.

Варто зазначити, що суттєвого впливу на ці процеси завдала політика держави щодо необґрунтованого створення численної кількості приватних ВНЗ, які, частіше за все, мають невелику кількість штатного професорсько-викладацького складу, залучають на умовах сумісництва викладачів з інших ВНЗ, набирають абітурієнтів невисокого рівня підготовки та створюють у суспільстві умови для „легкого” отримання диплому про вищу освіту державного зразка. Це зумовило відтік потенційних учнів ПТУ до таких ВНЗ.

Відомо, що провідну роль у становленні демократичних цінностей суспільства відіграє освіта. Саме освіта покликана сприяти формуванню свідомого, активного громадянина, здатного жити і працювати у такому громадянському суспільстві, яке постійно оновлюється і розвивається.

На нашу думку, у процесі реформування освіти мали місце певні недоліки. Ті реформи, які проводяться у системі вищої освіти України, порушили логічний ланцюжок, на основі якого базується формування особистості та громадянина. Реформу варто розпочинати з дитячого садка, школи і завершувати реформуванням вищої освіти.

Теперішній етап розвитку нашого суспільства показує, що втрачено багато людських і суспільних цінностей. Причин, що обумовили такі явища, багато. Це, перш за все, зменшення уваги до дітей безпосередньо в сім'ях. Батьки більш зосереджені на тому, щоб заробити гроші, а там, де батьки зайняті серйозним бізнесом, виховання дітей довірено нянькам, гувернанткам тощо. Окрім цього, економічна ситуація в країні змусила багатьох наших громадян шукати роботу за кордоном, що призвело до збільшення числа дітей, які виховуються дідусями та бабусями, родичами, чужими людьми. Суспільство, нажал, ще не знає наслідків цієї ситуації. А вона прогнозовано негативна і, крім усього іншого, ще й породжує у дітей споживацькі нахили.

Недостатність належного виховання у сім'ях, знищення системи спортивної, гурткової роботи призвели до виходу „на вулицю” великої кількості безконтрольних підлітків, для яких існує „безмежний” простір прояву своєї фантазії, демонстрації дорослості, самостійності, безвідповідальності.

Зміни в програмах загальноосвітньої підготовки, якість шкільних підручників, недостатність кваліфікованих і відданих своїй роботі вчителів обумовлюють і якість підготовки в загальноосвітніх школах.

Політика реформування вищої освіти носить векторний характер, оскільки стосується багатьох питань, які поєднують прийом на навчання, організацію навчального процесу, його методичне забезпечення, підготовку наукових кадрів, розвиток науки та наукових шкіл, акредитацію та ліцензування освітньої діяльності, співпраці з ВНЗ інших країн тощо.

На жаль, багато питань щодо розвитку освітньої галузі забюрократизовані і їх удосконалення та розвиток стримуються. Україна прийняла рішення щодо приєднання до Болонської декларації, але законодавчою та нормативною базою щодо цих питань ВНЗ не забезпечені. ВНЗ дотепер керуються у своїй роботі „Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, яке було затверджено наказом Міністерства України №161 від 02.06.93р.

У 2007 р. Департаментом вищої освіти та Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти МОН України розроблений „Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти”, який до цього часу не затверджений. Освітні галузеві стандарти за різними напрямками підготовки розробляються за різними методиками та відрізняються за своєю структурою.

Усі освітні стандарти погоджуються з Міністерством праці і соціальної політики, але до Державного класифікатора професій (ДКП) доповнення вносять з великим запізненням, коли студенти закінчили ВНЗ, влаштовуються на роботу і тільки тоді виявляється відсутність професії у ДКП.

Крім цього, після входження України до Болонського процесу МОН України разом з Міністерством праці і соціальної політики повинні були розробити перелік кваліфікацій, професій, які були б узгоджені з європейськими. Національна рамка кваліфікацій існує поки-що в проекті.

У 2006р. були затверджені напрями підготовки за ОКР „бакалавр”, у 2007р. – напрями підготовки за ОКР „молодший спеціаліст”, напрями підготовки за ОКР „спеціаліст” та „магістр” затверджені лише в серпні 2010 р. (Постанова КМ України від 27 серпня 2010р. №787)

Таким чином причини, які лежать в основі проблем освітньої та наукової складових формування кадрового потенціалу країни в основному можна окреслити наступним:

1. Нераціональна політика держави у інноваційно-інвестиційній діяльності
2. Звужене відтворення техніко-технологічної складової науково-технічного потенціалу суспільства через відсутність фінансування наукових розробок державою та нераціональна політика держави у сфері науки і техніки
3. Відсутність гнучкості податкової політики стосовно науково-дослідних організацій та ВНЗ
4. Недостатньо налагоджена співпраця МОН України з Міністерством праці і соціальної політики
5. Відсутність у МОН України обґрунтованих критеріїв стосовно розподілу державного замовлення між ВНЗ та відповідність їх фінансування.

6 Відсутність чітких критеріїв відбору членів експертних рад при ДАК МОН України при їх формуванні, що обумовлює присутність у членстві цих рад людей, які не мають відповідної фахової підготовки

7 Недостатня мотивація та стимулювання наукових та науково-педагогічних працівників

Для удосконалення якості підготовки фахівців та формування у молодих людей громадянської та демократичної свідомості необхідно зробити багато, але одним з засобів цілеспрямованого навчання є зміна змісту освіти, який повинен базуватися на основних цінностях світового демократичного суспільства.

При формуванні такого змісту освіти необхідно створити систему інтегрованих знань, опанування яких формує та розвиває у особистості ціннісні орієнтації, уміння і компетенції, необхідні для реалізації нею свого потенціалу в умовах демократичного суспільства. При цьому варто дотримуватися таких підходів, якими користувалася демократична спільнота: історичного, діяльнісного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого. Зміст освіти повинен від початку і до кінця бути пронизаний необхідністю формування у особистості самостійності, мобільності, професійної підготовки.

Держава має повернутися до фінансування наукових розробок на рівні цивілізованих країн світу для оновлення матеріально-технічної бази, створивши водночас умови для гнучкого оподаткування роботи науково-дослідних організацій та ВНЗ.

На державному рівні мають бути вирішені питання мотивації та достойного стимулювання наукових та науково-педагогічних працівників, що створить передумови для підвищення якісних та кількісних показників у структурі персоналу наукових організацій та ВНЗ.

Мають бути виваженими та узгодженими дії міністерств та відомств, які вирішують питання розвитку і формування трудового потенціалу України, державного замовлення на фахівців тощо.

Реформи в освіті повинні охоплювати усі ланки процесу навчання та виховання – від дитячого садка до ВНЗ системно, структурно, послідовно.

Потребує удосконалення нормативно-правова база організації навчального процесу, розробки освітніх стандартів, критеріїв визначення „профільності” ВНЗ, розподілу державного замовлення на підготовку фахівців тощо.

Виховна та спортивно-патріотична робота у ВНЗ повинна бути піднесена на вищий щабель, що дасть можливість формувати у ВНЗ не тільки професійні знання, а й громадянську позицію молодих людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мета реформ у вищій школі – якість і доступність освіти //Інформаційний збірник МОН України.-2009р. - №13.
2. Концепція національного виховання студентської молоді .- Проект від 8 квітня 2009р.
3. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010-р.р. //Вища школа.-2006.-№3.
4. Формування потенціалу соціально-економічних та організаційних змін: Монографія.- К.: Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2010.-694с.

Надійшла 15.07.2010